

СТАТИИ

Начало и продължителност на давностния срок за периодични вземания (вноски) по договори за заем и за банков кредит (анализ на съдебната практика и поставеният за тълкуване въпрос по тълкувателно дело № 3 от 2023 г. на ВКС, ОСГТК

Commencement and Duration of the Prescription Term for Periodic Claims (Instalments) under Loan and Bank Credit Agreements
(Analysis of the Case-Law and the Question Referred for Interpretation in Interpretative Case № 3 of 2023 SCC, GACCC)

Захари Торманов¹

Summary

The article analyses the characteristics of periodic payments, in view of the application of the short three-years' statute of limitations under Art. 111v Obligations and Contracts Act in relation to

¹ Доц. г-р Захари Торманов, катедра „Частноправни науки“, УНСС, e-mail: ztormanov@unwe.bg (Assoc. prof, Dr. Zahari Tormanov, Department of Private Law, UNWE, tormanov@unwe.bg).

the obligations to return a loan or bank credit in repayment instalments. We concluded that when the return of the loan, respectively the bank credit, is arranged in instalments, they have the character of „other periodic payments“, in the sense of Art. 111c of the Obligations and Contracts Act and the three-years' statute of limitations shall apply to them.

On the question raised for interpretation regarding the starting point of the statute of limitations in the case of agreed repayment of the obligation of individual repayment instalments with different maturities, it is concluded that the statute of limitations begins to run from the maturity of each repayment instalment separately, and not from the subsequent demandability of entire debt.

Key Words

Statute of Limitations; Beginning of the Statute of Limitations; Periodic Payments; Loan Agreement; Bank Loan Agreement

Постановка на въпроса

В съдебната практика противоречиво е решаван въпросът откога започва да тече давността, когато за погасяване на задължение по договор заем или по договор за банков кредит са уговорени множество вноски (погасителен план). С Разпореждане на председателя на ВКС от 07.06.2023 г. е образувано Тълкувателно дело № 3/2023 г. по описа на ВКС – Гражданска и Търговска колегия, за приемане на тълкувателно решение по следния въпрос: **„при уговорено погасяване на главното задължение на отделни погасителни вноски с различни падежи, откога тече съгласно чл. 114 ЗЗД давностният срок за главницата и/или за възнаградителните лихви – от датата на падежа за всяка вноски или от настъпване на изискуемостта на целия дълг, включително в хипотеза на пресрочна изискуемост“.**

Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия (ОСГТК) на ВКС е сезирано с поставения въпрос от състав на Първо търговско отделение на ВКС, с Определение № 50122 от 25.05.2023 г. по т. г. № 1427/2022 г. В това определение се констатира противоречива практика на постановени по реда на чл. 290 ГПК съдебни актове. В част от тези решения² се застъпва становището, че началният момент, от който започва да тече давностният срок за вземания за главница по погасителни вноски по договор за банков кредит, е моментът на изискуемостта на съответната вноска, а в други решения³ се застъпва тезата, че давността започва да тече не от падежа на всяка отделна вноска, а от датата на уговорения краен срок за погасяване на кредита.

В посочените решения и от двете групи е поставен и един друг ключов въпрос, който, за съжаление, не е включен в обхвата на образуваното Тълкувателно дело № 3 от 2023 г. Това е въпросът дали уговорените вноски по банков кредит (аналогично и по договор за заем) имат характера на периодични плащания по смисъла на чл. 111, б. „в“, пр. 3 ЗЗД, съответно дали за тях не следва да се прилага кратката тригодишна погасителна давност.

За да се даде адекватен и полезен за правораздаването отговор на въпроса за приложението на погасителната давност по отношение на погасителни вноски по договор за банков кредит, съответно по договор за заем, трябва да се изследва както началният момент, от който започва да тече давността, така и предвиденият в закона период (срок) на давността. Отговорът на поставения по Тълкувателното дело въпрос ще реши само една част от проблема, но ще остави „отворен“ другия въпрос за продължителността на приложимия към такива вземания давностен срок. Струва ми се, че въпросът за продължителността на давностния срок е не толкова важен от въпроса за началния момент, от който тя

² Решение № 90 от 31.03.2014 г. по гр. г. № 6629/2013 г. на ВКС, IV г. о.; Решение № 45 от 17.06.2020 г. по т. г. № 237/2019 г. на ВКС, II т. о. и Решение 50076 от 14.11.2022 г. по т. г. № 1730/2019 г. на ВКС, I т. о.

³ Решение № 38 от 26.03.2019 г. по т. г. № 1157/2018 г. на ВКС, II т. о. и Решение № 50173 от 13.10.2022 г. по гр. г. № 4674/2021 г. на ВКС, III г. о.

започва да тече. Отделно от това отричането на периодичния характер на погасителните вноски и в двете групи посочени решения по чл. 290 ГПК противоречи на правната логика, както и на дадените от Тълкувателно решение № 3 от 18.05.2012 г. по т. д. № 3/2011 г. на ВКС, ОСГТК задължителни за съдилищата разяснения.

Относно характера на погасителните вноски по банков кредит и по заем като периодични плащания

Всяка от страните по един договор трябва да изпълнява задълженията си по него точно и добросъвестно. Точното изпълнение изисква дължимата престация (предметът на задължението) да бъде изпълнена при спазване на уговореното в договора, законовите разпоредби и при съобразяване с естеството на дължимото. Изпълнението трябва да съответства на уговореното в субектно, времево, качествено и количествено отношение. При липса на уговорки в договора по отношение на някои от параметрите на изпълнението се прилагат диспозитивните общи правни норми в Закона за задълженията и договорите и в Търговския закон, както и специалните диспозитивни правни норми, уреждащи съответния вид договор. В образуваното Тълкувателно дело № 3/2023 г. на ВКС ОСГТК е поставен въпросът откога тече давностният срок **„при уговорено погасяване на главното задължение на отделни погасителни вноски с различни падежи“**. В определението, с което е иницирано тълкувателното дело, както и в разпореждането за образуването му е констатирана противоречива съдебна практика в редица решения на състави на ВКС. Посочените решения са предимно по искове за неизпълнени задължения по договори за банков кредит.

Както се посочи, Тълкувателното дело е образувано по въпроса за началото на погасителната давност, когато връщането на банковия кредит е уговорено да става на вноски с различни падежи. Въпросът за продължителността на давностния срок не е поставен по Тълкувателното дело като в

съдебните решения, дали повод за образуването му, се приема, че следва да се приложи общият 5-годишен давностен срок. В повечето решения е коментирано дали не е приложим краткият 3-годишен давностен срок съгласно чл. 111, б. „в“, пр. 3 ЗЗД, но се дава отрицателен отговор. Сериозни аргументи защо при изрично уговорени погасителни парични вноски през определени периоди задълженията не се третираат като периодични, в тези решения не са дадени. Всъщност в тях изводът за непериодичния характер на погасителните вноски се основава на два аргумента: 1) че при заема е налице негелимо плащане (Решение № 261/2011; Решение № 28/2012; Решение № 38/2019; Решение № 50173/2022); 2) че договореното връщане на заема на погасителни вноски представлява съгласие на кредитора да приеме изпълнение на части по аргумент за противното от чл. 66 ЗЗД или това е уговорка за изпълнение на части (Решение № 261/2011; Решение № 28/2012; Решение № 38/2019; Решение № 50173/2022).

В Решение № 38 от 26.03.2019 г. по т. г. № 1157/2018 г. на ВКС, II т. о. се настоява на още един критерий, за да се приеме периодичен характер на вноските, а именно, че периодичността трябва да е характерна за престациите и на двете страни по договора⁴. Съдебният състав, за да изведе такъв критерий, се позовава на мотивите на Тълкувателно решение № 3 от 18.05.2012 г. на ВКС, ОСГТК и разгледаните в него примери. В това тълкувателно решение обаче такъв критерий не е посочен, нито може да се изведе от него.

Законът не е дал легален критерий кога е налице периодично вземане, съответно задължение. В ЗЗД за периодично плащане се говори само в няколко разпоредби: в чл. 51, ал. 1 ЗЗД е посочено, че обезщетението за вреди при непозволено увреждане може да бъде платимо (присъдено да се плати) еднократно или периодически (обикновено при изгубена работоспособност); в чл. 88, ал. 1 ЗЗД е предвидено обратно действие на развалянето на двустранен договор, освен при договори за продължително или периодично изпълнение; чл. 111, б. „в“, която разпоредба предвижда кратка 3-годишна погасителна давност за вземания за наем, лихва **и за други периодични**

⁴ Това виждане е споделено и в Решение № 50173 от 13.10.2022 г. по гр. г. № 4674/2021 г. на ВКС, III г. о., цитирано по ПИС „Anuc“.

плащания; чл. 208, ал. 1 ЗЗД, която разпорежда, че при периодични доставки цената се плаща при отделните доставки, съразмерно с тях. В закона и в доктрината под плащане обикновено се разбира изпълнение на парично задължение, макар че вече е остаряло и почти изоставено виждане, като под плащане се разбира изпълнение на всякакво задължение.

При липса на законов критерий за определяне на характера на една престация като периодична този ѝ характер следва да се определя според действителната обща воля на страните по договора. С оглед автономията на волята и свободата на договаряне частноправните субекти могат свободно да поемат задължения и да придобиват вземания по договор за удовлетворяване на интереса си. Какъв да е предметът на задължаването (дължимата престация) и при какви параметри следва да се изпълни – в персонално, времево, количествено и качествено отношение, се определя от страните със съгласувани уговорки по договора. Единственото ограничение е уговорките (съдържанието на договора) да не противоречат на „повелителните норми на закона и на добрите нрави“ (чл. 9 ЗЗД). Следователно дали заемът, съответно банковият кредит, трябва да се върне с еднократна престация до изтичане на уговорения срок, или ще се връща на множество погасителни вноски с определена периодичност, е въпрос на постигнато съгласие между страните по договора.

В правната доктрина въпросът за периодичните престации е засегнат бегло. Според това дали, за да се осъществи дължимият резултат, е необходимо едно-единствено действие, или цяла серия от действия на длъжника Александър Кожухаров дели задълженията на такива с еднократно и с трайно изпълнение. Задълженията с трайно изпълнение пък ги дели на такива с продължително изпълнение (длъжникът трябва непрекъснато в течение на определено време да извършва или да не извършва престативни действия) и задължения с повтарящо се изпълнение – при тях длъжникът трябва „да извърши редица (няколко на брой) еднакви преста-

ци, които се повтарят през определени или неопределени периоди от време⁵. По отношение на периодичните деставки твърди, че това са множество преставци отдалечени по време една от друга. Те са самостоятелни и произтичат от един и същ правопораждащ факт⁶. Поля Голева също различава преставци за еднократно, за трайно и за периодично изпълнение. За периодичните преставци посочва, че представляват действия, които се повтарят през определен период от време⁷. Според нея при преставците с трайно изпълнение има едно задължение, което има един падеж, а при периодичните преставци „всяко задължение има своя падеж в рамките на определен срок – например всеки първи ден на месеца“⁸. Ангел Калайджиев също разделя задълженията на такива с еднократно и с трайно изпълнение, като последните пък разделя на задължения за продължително и задължения за периодично изпълнение⁹. При задълженията за продължително изпълнение длъжникът трябва да спазва определено поведение непрекъснато в определен период от време. „Ако задължението е за периодично изпълнение, длъжникът трябва в течение на даден срок да извърши повече от една преставка, които се повтарят през определен или неопределен период от време“¹⁰. Посочва също, че не е необходимо преставците да бъдат еднакви, като те могат да се различават по различни показатели – например количество.

Какви са белезите на периодичните плащания по договор? В случая ще се фокусираме върху периодични плащания на парични суми¹¹. Първият белег е, че **са уговорени повече от**

⁵ Вж. Ал. Кожухаров. *Облигационно право. Общо учение за облигацията. Нова редакция и допълнения Петко Попов*. София, Юриспрес, УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, с. 128.

⁶ Пак там, 129.

⁷ Вж. П. Голева. *Облигационно право*. София, Нова звезда, 2015, с. 80.

⁸ Пак там.

⁹ Вж. А. Калайджиев. *Облигационно право. Обща част*. София, Сиби, 2020, 156.

¹⁰ Пак там, 157.

¹¹ Уредената в закона (чл. 240, ал. 1 ЗЗД) хипотеза за заем на различни от парите заместими и потребими вещи в днешно време е малко практическо приложение. Предмет на договора за банков кредит е предоставянето,

едно плащания. Ако липсва уговорка за множество плащания, дългът по заем или банков кредит трябва да се плати изцяло еднократно до изтичане на срока. Съгласно чл. 66 ЗЗД кредиторът не е длъжен да приеме изпълнение на части, макар задължението да е делимо.

Вторият белег на периодичните плащания е, че **те са уговорени и трябва да се извършват през определен или определяем период от време.** Според Български тълковен речник „периодичност“ е „повтаряне на нещо през определени периоди от време“¹². Съгласно уговореното между страните заемът се връща посредством множество плащания през определен период – най-често месечен. За всяка отделна вноска настъпва отделен падеж. Не би било така, ако задължението е с еднократно изпълнение. Поначало, ако не е уговорено издължаване на вноски, задължението по договор за заем за връщане на заеманата сума е задължение с еднократно изпълнение. Дори да е уговорен сравнително дълъг срок за връщане на целия заем, не можем да приемем, че задължението има множество падежи или длъжникът може да изпълнява на части. Да, когато срокът изрично е уговорен в полза на длъжника или не е посочено в чия полза е уговорен (в тази хипотеза съгласно чл. 70, ал. 1 ЗЗД също се приема, че е уговорен в полза на длъжника), то паричното задължение е изпълняемо и длъжникът може да го плати по всяко време до изтичане на срока, без да е в забава. Макар да може да изпълни по всяко време през срока, длъжникът **трябва да престава еднократно цялата дължима сума** иначе съгласно чл. 66 ЗЗД кредиторът може да откаже да приеме изпълнение на част от дълга¹³.

При периодичните плащания са уговорени множество вноски, всяка от които има собствен падеж, а падежите на отделните вноски са през определен период от време спрямо

съответно връщането на парична сума и заплащането на възнаградителна лихва.

¹² Вж. А. Андрейчин, Д. Попов и колектив. *Български тълковен речник*. София, Наука и изкуство, 1996, с. 624.

¹³ Разпоредбата на чл. 66 ЗЗД има общ характер и се прилага и при парични задължения. Кредиторът приносител не може да откаже да приеме частично плащане при менителница съгласно чл. 492, ал. 2 и 3 ТЗ, както и при запис на заповед (арг. от чл. 537 ТЗ).

предходната. Обикновено при банковите кредити се уговарят месечни вноски, но периодичността може да е и друга – три-месечна, шестмесечна, годишна, седмична и т.н.¹⁴ Падежът на всяка от вноските е предварително определен. Съответно изискуемостта на задължението за конкретната вноска настъпва на уговорения за нея падеж. С настъпването на падежа на съответната вноска задължението по нея става изискуемо и кредиторът може да претендира изпълнението му, включително и по съдебен ред.

Третият белег е, че **периодичните вноски произтичат от общ юридически факт** – в разглежданите случаи от договор за заем или от договор за банков кредит.

Четвъртият белег на периодичните вноски е, че **те са относително самостоятелни вземания, съответно задължения**. Всяка вноска е с определен или определяем размер, като няма пречка те да се различават една от друга¹⁵. Изискуемостта на вземането по всяка вноска настъпва на определения за нея падеж. Кредиторът не може да претендира изпълнение за съответната част от дълга преди да настъпи падежът на съответната вноска. Разбира се, тъй като вземанията по вноските произтичат от един и същ юридически факт, то все пак тяхната самостоятелност е в определени граници съгласно изброеното. Изпълнението, неизпълнението, забавата за изпълнение за отделни вноски могат да повлияят и върху изискуемостта на останалите непаяжирани вноски. Страните по договора за заем или за банков кредит могат да уговорят предсрочна изискуемост на целия дълг при забава за плащане на една или повече вноски. Кредиторът може да иска предсрочно изпълнение на целия дълг, включително и на вноските с ненастъпил падеж, в хипотезите по чл. 71 ЗЗД и на чл. 432 ТЗ.

Когато страните по договор за заем или за банков кредит са уговорили връщането му на вноски, можем ли да приемем

¹⁴ Подобни са и примерите, дадени в Тълкувателно решение № 3 от 2012 г.

¹⁵ Така Калайджиев (2020), с. 157. В Тълкувателно решение № 3 от 2012 г. е посочено, че: „еднаквостта или различието на размера на задължението за плащане нямат отношение към характеристиката му като периодично, а единствено е необходимо той да е предварително определен или определяем“.

така конструираната от тях престация за „други периодични плащания“ по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД? С оглед изведените белези, характерни за периодичните престации, се налага положителен отговор. При уговорено връщане на заема на вноски имаме уговорени множество плащания. Тези плащания е уговорено да се извършват през определени или определяеми периоди от време. Обикновено при банковите кредити се уговарят ежемесечни вноски. Множеството вноски произтичат от общ юридически факт, какъвто е договорът за заем или за банков кредит. Вноските са относително самостоятелни вземания, съответно задължения, с отделни падежи и с определен или определяем размер. Размерът на вноските може да е еднакъв за всички тях или да се различава. Така наречените анюитетни вноски обикновено са равни по размер и се формират по определен начин от части от главницата и от дължимата за периода възнаградителна лихва. Следователно **вноските по заем или банков кредит могат да се определят като периодични плащания, включително и по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД, съответно за тях следва да се прилага предвидената в тази разпоредба по-кратката 3-годишна давност.**

Бяха обобщени два основни довода в съдебните решения, с които се аргументира неприлагането на кратката давност по отношение на уговорените периодични вноски по заем или банков кредит. Единият довод е, че при заема е налице неделимо плащане¹⁶. Този извод (по-скоро твърдение без особена обосновка) противоречи на характера на паричните задължения и на виждането в доктрината и съдебната практика по отношение на понятието неделимост на престацията. Престацията може да се приеме за неделима, когато по фактически или юридически причини не може да се изпълни на части. При фактическата неделимост, поради естеството на дължимото, простирането на части значително ще намали стойността на престацията и тя няма да е годна да задоволи интереса на кредитора. Като очевидни примери за

¹⁶ Така в: Решение № 261 от 12.07.2011 г. по гр. г. № 795/2010 г. на ВКС, IV г. о.; Решение № 28 от 5.04.2012 г. по гр. г. № 523/2011 г. на ВКС, III г. о.; Решение № 38 от 26.03.2019 г. по т. г. № 1157/2018 г. на ВКС, II т. о.; Решение № 50173 от 13.10.2022 г. по гр. г. № 4674/2021 г. на ВКС, III г. о.

фактически нежелима престация могат да се дадат задължението за предаване на породисто животно, за предаване на картина, за изработка на костюм и т.н. Престуирането на части унищожава обекта на дълга или го прави негоден да удовлетвори интереса на кредитора. Престацията може да е и юридически нежелима, когато правният рег запрети прехвърлянето на собственост върху реални части от нея – така например не могат да се прехвърлят реални части от жилище или от урегулиран поземлен имот¹⁷. **Паричното задължение по естеството си е делимо.** Предмет на паричното вземане и съответното му парично задължение по договор за заем или за банков кредит е сума пари (в лева или в друга валута). Паричната сума е делима на съставлящия я брой парични единици (лев), а дори една парична единица (лев) също е делима на сто стотинки. Следователно няма фактическа и юридическа пречка по съгласие на страните дължимата заемна сума да бъде връщана на части¹⁸. Именно уговарянето на множество вноски, с които да се погаси заемът или кредитът, е съгласие за изпълнение на части. В противен случай, когато не са уговорени погасителни вноски, дължникът ще трябва да върне заема до изтичане на срока с еднократно плащане. При липса на уговорки за погасителни вноски кредиторът не е длъжен да приеме частично плащане (чл. 66 ЗЗД).

Вторият аргумент, с който съответните състави не приемат уговорените погасителни вноски като периодични плащания, е, че договореното връщане на заема на погасителни вноски представлява съгласие на кредитора да приеме изпълнение на части по аргумент за противното от чл. 66 ЗЗД или това е уговорка за изпълнение на части¹⁹. Този аргумент също

¹⁷ Такова прехвърляне е възможно само ако могат да се обособят реални части, които в съответствие с териториално устройствените норми отговарят на изискванията за самостоятелен обект – чл. 200 – 204 ЗУТ.

¹⁸ Не споделям виждането на А. Калайджиев, че: „при договора за заем задължението за връщане на главницата по естеството си се изпълнява наведнъж“, вж. Калайджиев (2020), с. 157. Не разбирам какво „естество“ на паричния дълг – юридическо или фактическо пречи уговарянето на изпълнение на части.

¹⁹ Така в: Решение № 261 от 12.07.2011 г. по гр. г. № 795/2010 г. на ВКС, IV г. о.; Решение № 28 от 5.04.2012 г. по гр. г. № 523/2011 г. на ВКС, III г. о.;

е несъстоятелен още повече с оглед изводите, които се опитва да обоснове. Тезата, която не мога да проумея докрай, като че ли е, че при уговорено връщане на заема на вноски задължението си остава задължение с еднократно изпълнение, а уговорените вноски са уговорка за частично плащане, но те нямат периодичен характер. Във времево отношение и като престационни действия задълженията могат да са с еднократно изпълнение, с продължително изпълнение или с периодично изпълнение. Някои престации се изпълняват еднократно било поради разпореждане на закона, било поради естеството си (собственост върху индивидуално определена вещ се прехвърля автоматично със сключването на договора, освен ако не са налице някои хипотези, които отлагат това прехвърляне, включително и по уговорка на страните; неделните престации също са с еднократно изпълнение, тъй като по фактически или юридически причини не могат да се изпълняват на части). Как следва да се изпълни парично задължение? Паричното задължение може да бъде изпълнено както с еднократно плащане, така и с множество плащания, включително и периодични. Въпрос на уговорка между страните е как да бъде изпълнено то. Ако липсва уговорка, паричното задължение по заем трябва да бъде изпълнено в рамките на срока или в едномесечен срок след покана (чл. 240, ал. 4 ЗЗД), като се престава еднократно цялата дължима сума. При липса на уговорка кредиторът може, но не е длъжен да приеме изпълнение на части.

Когато страните са уговорили връщане на заема на вноски, това означава, че длъжникът **не е задължен да изпълни целия дълг с еднократно плащане**. Напротив, неговото задължение е да направи множество платежи по вноските, когато настъпи техният падеж. Не само длъжникът не е длъжен да изпълни цялото задължение с еднократно плащане, но и кредиторът не може да претендира такова цялостно плащане на дълга. **Когато са уговорени множество погасителни вноски и тези вноски носят посочените погоре белези – те имат характера на периодични плащания.**

Решение № 38 от 26.03.2019 г. по м. г. № 1157/2018 г. на ВКС, II т. о.;
Решение № 50173 от 13.10.2022 г. по гр. г. № 4674/2021 г. на ВКС, III г. о.

Уговорката за вноски не била уговорка за периодично плащане, а била уговорка за допустимо частично плащане. Добавя се, че това било по аргумент от чл. 66 ЗЗД или по аргумент за противното от чл. 66 ЗЗД²⁰. Уговорката за разделяне на дълга на вноски не е уговорка за частично плащане. Вноските са самостоятелни задължения и те сами по себе си трябва да се плащат изцяло. По смисъла на чл. 66 ЗЗД „частично плащане“ означава, че на кредитора трябва да се предложи да приеме изпълнение само на част от дълга. Макар при делимите задължения това да е възможно, кредиторът не е длъжен („не може да бъде принуден“ казва разпоредбата) да приеме такава изпълнение. Какъв извод може да се направи от разпоредбата на чл. 66 ЗЗД по аргумент за противното? Изводът по аргумент за противното от чл. 66 ЗЗД е, че кредиторът е длъжен да приеме изпълнението, когато то му се предлага изцяло, а не на части. При уговорени още със сключването на договора вноски за погасяване на заема кредиторът не може да се позове на чл. 66 ЗЗД, защото плащането на отделната вноска не е частично плащане, а плащане на отделни задължения с определен или определяем размер на уговорените падежи за това. Член 66 по никакъв начин не забранява съглашение между страните един общ дълг да бъде плащан на части. Член 66 ЗЗД му предоставя възможност да откаже да приеме изпълнение на части само когато няма уговорка за това. Какъв е „аргументът за противното от чл. 66 ЗЗД“, според който, когато са уговорени вноски през определен период от време, това да не са „периодични плащания“?

Ангел Калайджиев твърди, отново „по аргумент от противното“, че след като чл. 111, б. „в“ ЗЗД се отнася за лихвите, „то не може да има действие за главницата“²¹. Не посочва други аргументи за тази си теза. В чл. 111, б. „в“ ЗЗД е посочено, че с тригодишна давност се погасяват „вземанията за наем, за лихви и други периодични плащания“. Ако в разпоредбата бяха изброени лимитативно определени плащания, то наистина по аргумент за противното от приложното ѝ поле трябваше да се изключат непосочените в нея плащания. Само че разпоредбата включва в приложното си поле и „други

²⁰ Калайджиев (2020), с. 158.

²¹ Пак там.

периодични плащания“. В Тълкувателно решение № 3 от 18.05.2012 г. по т. г. № 3/2011 г. на ВКС, ОСГТК са посочени бележите на периодичните плащания, които до голяма степен съвпадат с изведените в тази статия. В Тълкувателното решение са разгледани вземанията на топлофикационни, електроснабдителни и водоснабдителни дружества, доставчици на комуникационни услуги, като е посочено че „не е възможно да бъдат изброени всички видове периодични плащания, поради това че правопораждащите ги юридически факти могат да бъдат различни“. В обобщение се заключава, че „винаги когато едно плащане притежава посочената съвкупност от отличителни белези, то следва да се определи като периодично по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД.“

Можем ли да приемем, че щом чл. 111, б. „в“ ЗЗД изрично не посочва плащането на главница по заем, то такива вземания са изключени от приложението на кратката тригодишна давност? Трябва да се даде отрицателен отговор. В чл. 111, б. „в“ ЗЗД изрично са посочени вземания за наем и за лихви, които обичайно имат периодичен характер²². Загължението за плащане на главница по договор за заем или за банков кредит може да е и с еднократно изпълнение. При заемите в гражданското право обикновено се предполага, че заемът ще бъде върнат с еднократно плащане до изтичане на срока или в едномесечен срок след покана. Смисълът на банковото кредитиране е да се усвои кредитът наведнъж или на части и да се връща на множество малки периодични вноски за сравнително дълъг общ срок. Следователно вземането за главницата по заем или банков кредит не е посочено изрично в чл. 111, б. „в“ ЗЗД, защото може да е и с еднократно изпълнение. Когато обаче връщането на заема, съответно – на банковия кредит, е уговорено да става на множество отделни периодични вноски, то тези относително самостоятелни вземания с отделни определени падежи попадат в обхвата на чл. 111, б. „в“ ЗЗД, като „други периодични плащания“ и за тях следва да се прилага тригодишна давност.

²² Няма пречка, разбира се, страните по договора да уговорят еднократно плащане на наема за целия период било авансово или при изтичането му. Не е загължително и лихвите да се уговорят непременно като периодични плащания – може да се уговорят като обща сума, дължима за целия период на заема.

Посочва се от Ангел Калайджиев и друг аргумент, който не може да бъде споделен. Според него, ако се приеме тригодишната давност при уговорени вноски, то страните щели да могат да скъсяват или удължават давностния срок, като уговарят дължимост на главницата наведнъж или на части, а това противоречало на императивната норма на чл. 113 ЗЗД. Когато задължението е делимо, каквото е паричното задължение, няма императивна забрана страните да уговарят изпълнението му наведнъж или на части, включително с периодични вноски. Когато задължението трябва да се плати наведнъж, при изрична уговорка за това или при липса на уговорка за разсрочването му на вноски, то за него ще се прилага общата петгодишна погасителна давност. Когато обаче изрично е уговорено връщане на заема чрез плащане на периодични вноски, тогава ще са налице „други периодични плащания“ по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД и за тях ще се прилага тригодишната давност. Уговаряйки връщане на заема или кредита на вноски, страните не скъсяват давностния срок, а променят характеристиката на престацията на периодична такава. За такива периодични плащания (престации) законодателят е предвидил по-кратка погасителна давност.

По повдигнатия въпрос ще се спра и на твърдението, че за да е периодично плащането, то трябва и насрещните престации да са периодични. Такова изискване правният ред не поставя. Напротив, за изрично визирани в чл. 111, б. „в“ ЗЗД вземания за наем и за лихви, насрещните им престации нямат периодичен характер. На вземането за наемна цена противостои задължението за предоставяне за ползване на вещь, което се изпълнява с еднократно предаване на вещица и продължителното (но не периодично) осигуряване на несмущаваното ѝ ползване. При заема и банковия кредит лихва се дължи срещу предоставяне на парична сума. Заемната парична сума обикновено се предоставя с еднократно изпълнение. Нямат периодичен характер и насрещните престации за предаване на вещица, съответно за прехвърляне на собствеността ѝ по договор за лизинг или за продажба с разсрочено плащане на цената.

Изводът е, че когато по договор за паричен заем или за банков кредит е уговорено връщането му на перио-

гични вноски, тези вноски представляват „други периодични плащания“ по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД и за тях следва да се прилага тригодишна давност. Съдебните състави следва да се съобразяват с тълкуването в Тълкувателно решение № 3 от 18.05.2012 г. по т. г. № 3/2011 г. на ВКС, ОСГТК, като прилагат изведените в него признаци за периодично плащане и по отношение на уговорени вноски по договор за заем и за банков кредит.

За началото на давностния срок при уговорени погасителни вноски с различни падежи по договор за банков кредит и по договор за заем

Поставеният по Тълкувателно дело № 3/2023 г. на ВКС, ОСГТК въпрос, цитиран по-горе, се отнася към прилагането на погасителната давност спрямо вземания за връщане на получената сума по договор за заем или по договор за банков кредит, когато е уговорено това да става с множество отделни погасителни вноски, които са с различни падежи. Въпросът е поставен за началото на давността при уговорени вноски както за погасяване на главницата, така и за погасяване на възнаградителните лихви.

Погасителната давност е общ частноправен институт, уреден императивно и в обществен интерес. Общо казано – погасителната давност представлява период от време, през който кредиторът бездейства да събере вземането си, включително и по принудителен ред²³. Като функции на давността се посочват: гарантиране на правната сигурност (сигурността в оборота); повишаване на достоверността при доказване в процеса; стимулираща кредитора към активност

²³ В този смисъл вж. В. Таджер. *Гражданско право на НРБ. Обща част – дял II*. София, Софи-Р, 2001, с. 681; А. Василев. *Гражданско право. Обща част. Нова редакция Чудомир Големинев*. Варна, ИК ТегИна, 1993, с. 391.

да събере вземането си²⁴. В този смисъл се определя гавността и в Тълкувателно решение № 3 от 18.05.2012 г. по т. г. № 3/2011 г. на ВКС, ОСГТК.

За да се постави началото на гавността, трябва съответното задължение да е изискуемо и с настъпил падеж. При срочните задължения изискуемостта настъпва на посочената дата или с изтичане на срока, ако е уговорен в полза на длъжника или липсва уговорка, в чия полза е уговорен. Когато срокът е уговорен в полза на кредитора той може да иска изпълнение по всяко време. При липса на уговорка за срок изискуемостта на паричното задължение по договор за заем ще настъпи с изтичането на един месец от поканата на заемодателя за връщане на заема. При договора за банков кредит съгласно чл. 430, ал. 1 ТЗ заемателят трябва да върне паричната сума след изтичане на уговорения срок. Няма пречка страните по договор за заем или по договор за банков кредит да уговорят връщането му на вноски с отделни периодични плащания, като изискуемостта на всяка вноска настъпва отделно на уговорения за нея падеж. Уговарянето за погасяване на кредита на вноски, а не с еднократно плащане, е обичайна практика при договорите за банков кредит. Ако въобще е необходимо да се аргументира допустимостта на уговорки за периодични вноски, то такива аргументи могат да се извлекат от разпоредбите на чл. 60, ал. 2 от Закона за кредитните институции, чл. 24, ал. 1, т. 7 и чл. 41 от Закона за кредитите за недвижими имоти на потребители, чл. 9, ал. 1, чл. 11, ал. 1, т. 11 и 16 от Закона за потребителския кредит, в които се говори за „вноски по кредита“, „броя, периодичността и датите на плащане на погасителните вноски“, „периодични вноски“, „погасителни вноски“.

Както беше посочено в Раздел II на тази статия, отделните вноски са относително обособени плащания и изискуемостта им настъпва на уговорения за тях падеж. От този момент нататък кредиторът може да претендира изпълнение от длъжника и ако той не е направил плащане на уговорения падеж, да предприеме действия за събиране на съот-

²⁴ Вж. С. Тасев, М. Марков. *Гражданско право. Обща част*. София, Сиби, 2007, с. 266.

ветната вноска, включително и като я претендира по съдебен ред, а впоследствие и да я събере по пътя на принудителното изпълнение. Следователно **давностният срок за вземането по всяка вноска започва да тече от определения за нея падеж.**

Не може да се възприеме другата теза, изразена в някои от решенията²⁵, гали повод за образуване на Тълкувателното дело, че давността започва да тече от датата на уговорения краен срок за погасяване на кредита. Банковите кредити, особено употечните, обикновено са с много дълъг краен срок за окончателното им погасяване – често със срок за погасяване 15, 20, 25 години. Не може правният ред да толерира толкова дълго бездействие на кредитора, което навъншава общата давност в пъти, преди още да се даде началото на давностния срок. Правнополитическите аргументи за невъзприемане на тази теза също заслужават внимание. Банките са търговци професионалисти, които по занятие се занимават с влогонабиране и с кредитиране. Те са сериозни институции финансово, организационно, информационно и кадрово обезпечени, което им позволява и ги задължава да проявяват завидна грижа при защита на интересите си. При неплащане на отделни вноски не е оправдано банката да бездейства до крайния срок за погасяване на целия кредит и още 3 години (според част от съдебната практика – 5 години), без това да погаси възможността ѝ да иска принудително изпълнение. Да си представим употечен кредит, получен на 1 март 2024 г. с краен срок за погасяване след 25 години (1 март 2049 г.), по който кредитополучателят е преустановил плащанията още след третата месечна вноска. Трябва ли правният ред да толерира възможността, дължимата вноска за месец юли 2024 г. да бъде претендирана по съдебен ред до 1 март 2052 г.? Заслужава ли защита кредитор, който близо 30 години не е предприел действия за принудително събиране на вземането си по отделните вноски?

²⁵ Вж. Решение № 38 от 26.03.2019 г. по т. г. № 1157/2018 г. на ВКС, II т. о. и Решение № 50173 от 13.10.2022 г. по гр. г. № 4674/2021 г. на ВКС, III т. о., цитирани по ПИС Апис.

Отделно от това в договорите за банков кредит се залагат уговорки за предсрочна изискуемост на целия дълг при неплащане на една или повече вноски по кредита. Когато не са платени няколко месечни вноски, грижливият кредитор може да обяви предсрочна изискуемост на целия дълг и да убеди длъжника за това. Тогава кредитополучателят ще загуби кредиторството на уговорения срок (падеж) за всяка от неплащаните вноски и за целия дълг ще настъпи изискуемост. При обявена предсрочна изискуемост на целия дълг давностният срок за вноските с настъпил преди това падеж ще тече от датата на падежа им, а за всички вноски с ненастъпил падеж до обявяване на предсрочната изискуемост давността ще започне да тече от обявяването ѝ. Съгласно чл. 60, ал. 2 ЗКИ банката може да предприеме действия за установяване и събиране на вземането си по облекчения ред на заповедното производство.

Въз основа на това отговорът на поставения по Тълкувателно дело № 3/2023 г. на ВКС, ОСГТК въпрос е следният: **при уговорено погасяване на главното задължение по договор за заем или по договор за банков кредит на отделни погасителни вноски с различни падежи, давностният срок за главницата и за възнаградителните лихви съгласно чл. 114, ал. 1 ЗЗД започва да тече от датата на падежа за всяка вноска. Когато е обявена предсрочна изискуемост, давността за вноските с вече настъпил падеж продължава да тече, смятано от датата на техния падеж, а вноските, за които уговореният падеж не е настъпил, стават изискуеми от датата на обявената предсрочна изискуемост и за тях давността започва да тече от този момент.**

Съгласно анализа в Раздел II на тази статия продължителността на давностния срок и за възнаградителните лихви (чл. 111, б. „в“, пр. 2) и за периодичните вноски по главницата (чл. 111, б. „в“, пр. 3) следва да е тригодишен.

Цитирани източници

Андрейчин, Л., Попов Д. и колектив. *Български тълковен речник*. София, Наука и изкуство, 1996 (Andreychin, L., Popov D. i kolektiv. *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia, Nauka i izkustvo, 1996).

Василев, Л. *Гражданско право. Обща част. Нова редакция Чудомир Големинов*. Варна, ИК ТедИна, 1993 (Vasilev, L. *Grazhdansko pravo. Obshta chast. Nova redaktsia Chudomir Goleminov*. Varna, IK TedIna, 1993).

Голева, П. *Облигационно право*. София, Нова звезда, 2015 (Goleva, P. *Obligatsionno pravo*. Sofia, Nova zvezda, 2015).

Калайджиев, А. *Облигационно право. Обща част*. София, Сиби, 2020 (Kalaydzhiiev, A. *Obligatsionno pravo. Obshta chast*. Sofia, Sibi, 2020).

Кожухаров, Ал. *Облигационно право. Общо учение за облигацията. Нова редакция и допълнения Петко Попов*. София, Юриспрес, УИ „Св. Климент Охридски“, 2002 (Kozhuharov, Al. *Obligatsionno pravo. Obshto uchenie za obligatsiyata. Nova redaktsia i dopalnenia Petko Popov*. Sofia, Yurispres, UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2002).

Тагжер, В. *Гражданско право на НРБ. Обща част – дял II*. София, Софу-Р, 2001 (Tadzher, V. *Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast – dyal II*. Sofia, Sofi-R, 2001).

Тасев, С., М. Марков. *Гражданско право. Обща част*. София, Сиби, 2007 (Tasev, S., i Markov, M. *Grazhdansko pravo. Obshta chast*. Sofia, Sibi, 2007).